

نتیجه مشابه یابی :

عنوان سند : مداخلات فضای مجازی

نام و نام خانوادگی : شهربانو مشکانی

تاریخ درخواست مشابه یابی : ۱۴۰۳/۰۸/۱۶

درصد کل مشابهت : ۶/۴۶ %

مداخلات فضای مجازی در تضعیف بنیان خانواده اسلامی

شهربانو مشکانی^۱

چکیده

مقاله حاضر مداخلات فضای مجازی را در تضعیف بنیان خانواده اسلامی بررسی کرده است. فضای مجازی، فضایی فارغ از قلمرو جغرافیایی است که امکان ارتباط کاربران را فراهم می کند، فضایی غیرحقیقی و عرصه ای غیر واقعی که زندگی بشر را تحت تاثیر خود قرار داده است. روش گرد آوری اطلاعات مراجعه به منابع نوشتاری مکتوب با روش توصیفی - تحلیلی با هدف کاربردی است. در این تحقیق، به هدف نشان دادن مداخلات منفی فضای مجازی در تضعیف بنیان خانواده اسلامی بحث و گفتگو شده است. مهمترین یافته های این تحقیق عبارتند از: مداخلات منفی وارد بر زوجین (بی توجهی به نیازهای عاطفی و روانی یکدیگر، تغییر در سبک زندگی، افزایش بد بینی و رواج بی اعتمادی، شکل گیری روابط نامشروع، هرزه نگاری و هرزه بینی، تنوع گرایی در روابط جنسی و خیانت به همسر، طلاق عاطفی) و مداخلات منفی وارد بر فرزندان (تعارض در ارزش ها، افسردگی و انزوا طلبی، بحران هویت و اختلال در شکل گیری شخصیت، ایجاد شکاف در بین نسل ها، انحرافات جنسی و اخلاقی، اعتیاد به فضای مجازی).

واژگان کلیدی: فضای مجازی، مداخله منفی، خانواده، فرزندان، زوجین

^۱ - طلبه سطح دو، مدرسه علمیه تخصصی کوثر، banoomeshkani@gmail.com

مقدمه

نظام خانواده، یک نهاد مهم و اساسی در جامعه محسوب می شود و کوچکترین واحد اجتماعی است که پایه و اساس واحد های بزرگ اجتماعی بشری به شمار می رود. اعضای آن با برقراری ارتباط با یکدیگر و انجام فعالیت های مشترک؛ به دنبال اهداف مشترک هستند. این برقراری ارتباط، زمانی به درستی انجام می پذیرد که همه اعضای خانواده یک فهم و درک متقابل نسبت به حقوق و وظایف یکدیگر داشته باشند. مهمترین رکن در خانواده زن و شوهر هستند که هرکدام از حقوق خاصی در ارتباط با یکدیگر و همینطور در ارتباط با فرزندان برخوردارند. رعایت این حقوق بنیان و نظام خانواده را مستحکم ساخته و با ایجاد محیطی امن و سالم، آن را به سمت تعالی و رشد پیش می برد. از طرف دیگر با رشد فناوری و سرعت بالای تحولات جامعه، شکل گیری شبکه های اجتماعی مجازی مسائل تازه ای را در خانواده ها پدید و ارزشهای آن را تحت تاثیر قرار داده است. بعضا نوع روابط حاکم بر این شبکه ها و در کل؛ فضای مجازی، با هنجارها و ارزش های موجود در جامعه در تعارض است و از نظر فرهنگی هم با عرف جامعه و خانواده ها تباین دارد و هم ارزش ها و هنجارهای پذیرفته شده افراد را به چالش می کشد و می تواند زمینه ساز بحران های اجتماعی و خانوادگی شود. با توجه به اهمیت غیر قابل انکار فضای مجازی در توسعه جوامع، در ایران هم به فناوری ارتباطات توجه فراوانی شده است؛ ولی باید به این نکته هم توجه داشت که در کنار پیامدهای مثبت فضای مجازی، مداخلات منفی هم وجود دارد که می تواند خانواده و اعضای آن را درگیر کند و موجب تضعیف اساس و بنیان آن گردد. بروز آسیب های نو ظهور مرتبط با فناوری جدید که نشأت گرفته از ماهواره، بازیهای رایانه ای، تلفن همراه، و اینترنت است میتواند زمینه ساز نوع جدیدی از آسیب های اجتماعی و روانی باشد که تهدیدی جدی برای تضعیف بنیاد خانواده اسلامی به شمار می رود. استفاده بیش از حد از فضای مجازی، در محیط خانواده با کم شدن سطح روابط عاطفی، میزان گفتگو و معاشرت در بین اعضا به شدت کاهش یافته و باعث مخدوش شدن حریم ها، رشد بی اعتمادی نسبت به هم و بروز اختلافاتی شدید میگردد که گاهی به طلاق منجر می شود. از آن جا که مشکلات خانواده ها به صورت ناهنجاریهای اجتماعی ظهور و بروز میکند هرگونه تغییر در روابط خانوادگی، موجب تغییر در ارزش های اجتماعی و مناسبات حاکم بر این نهاد خواهد شد و از طرفی هم ارزشهای اجتماعی از اصلی ترین عنصرهای یک نظام اجتماعی هستند که هدایت و کنترل آنها میتواند یک جامعه را به مرز نابودی و زوال یا تعالی و رشد بکشاند.

فضای مجازی با مداخلات منفی خود میتواند آسیبهای جبران ناپذیری را به نهاد خانواده اسلامی که متشکل از زوجین و فرزندان هستند وارد نماید که این مساله ذهن بسیاری از محققان را به خود معطوف کرده و موجب

شده تا تحقیقات فراوانی در این زمینه ها صورت گیرد تا این صدمات به حداقل رسیده و نهاد مهم خانواده با مشکل مواجه نشود.

با بررسی های انجام شده عنوان مستقل با این موضوع یافت نشد اما ؛ محققین در لابه لای کتاب ها و مقالات خود به این موضوع پرداخته اند : مثلاً مقاله ای با عنوان فضای مجازی و آسیب های آن در نظام خانواده ، اثر مهرداد برون که در سال ۱۳۹۶ به چاپ رسیده است ؛ که در آن نویسنده به بیان تأثیرات اجتماعی فضای مجازی پرداخته و سپس ابعاد سیاسی و فرهنگی آن را بیان می کند و در آخر به بیان راهکارهایی برای ایمنی از آسیب ها میپردازد ولی در تحقیق حاضر سعی شده تا مداخلات منفی فضای مجازی به صورت مجزا بر روی زوجین و کودکان در بستر خانواده بررسی و بیان شود.

در مقاله ای دیگر با نام تأثیر شبکه های اجتماعی مجازی بر روابط زوجین؛ نقش حسادت و نظارت زناشویی به قلم مسعود کیانی و حمید رحیمی و آزاده مللی ، که نویسندگان فقط به بررسی مداخلات منفی فضای مجازی بر زوجین پرداخته اند و از بیان اثرات آن بر فرزندان خودداری کرده اند ولی نوشته حاضر علاوه بر اثرات فضای مجازی بر زوجین به بیان اثرات آن بر فرزندان هم پرداخته است که این اثرات درمجموع به تضعیف بنیان خانواده می انجامد.

مقاله بعدی با عنوان نقش آموزه های دینی اسلامی بر پیشگیری از آثار مخرب فضای مجازی بر خانواده ها اثر نجمه ملاحی که در سال ۱۳۹۶ به چاپ رسیده است که در آن نویسنده به بیان آثار مخرب جرایم رایانه ای به صورت کلی میپردازد و بیشتر مطالب بیان شده حول محور تربیت فرزندان است اما اثر حاضر با بیان اثرات منفی فضای مجازی هم بر زوجین و هم بر فرزندان ، نقش فضای مجازی را در تضعیف بنیان خانواده ها بیان می کند.

اثر بعدی مقاله ای است با عنوان تأثیر فضای مجازی بر روابط عاطفی زوجین به قلم لعیا مقدسی که در سال ۱۴۰۳ به چاپ رسیده است که در این نوشته فقط به بیان اثر مخرب فضای مجازی بر بعد عاطفی زوجین اشاره شده است و از بیان اثرات آن بر فرزندان چشم پوشی شده است اما در نوشته پیش رو تلاش شده تا مداخلات منفی فضای مجازی بر خانواده که هم شامل زوجین می شود و هم فرزندان مورد بررسی قرار گیرد.

کتابی نیز با عنوان آسیب های نوظهور در کمین خانواده اثر علی علیزاده ، در سال ۱۳۹۳ توسط انتشارات عصر آگاهی به چاپ رسیده است نیز به این موضوع می پردازد که ابتدائاً خانواده و نقش آن را در اسلام بیان میکند و سپس به بیان جایگاه خانواده در غرب اشاره میکند و در ادامه به صورت کلی به بیان آسیب ها نسبت به

خانواده میپردازد ولی در اثر حاضر این آسیب ها به تفکیک زوجین و فرزندان بیان شده و به صورت جزئی تر به آن ها پرداخته شده است.

کتاب دیگری نیز با عنوان اخلاق در شبکه های مجازی به قلم آقایان کریم خان محمدی و علی اکبر شاملی که در سال ۱۴۰۰ توسط پژوهشکده باقرالعلوم به چاپ رسیده است به صورت مختصر به بیان آسیب های اجتماعی فضای مجازی می پردازد و ذیل آن نیز به آسیب های ناظر بر خانواده هم اشاره ای میکند اما در تحقیق پیش رو به صورت مفصل به بیان مداخلات فضای مجازی بر تضعیف بنیان خانواده اسلامی پرداخته شده است.

زندگی بشرهمیشه درگیر مسائل و چالش های گوناگون بوده و با ظهور تکنولوژی و پدید آمدن فضای مجازی و شبکه های اجتماعی؛ با وجود پدید آمدن یک اسایش و رفاه نسبی، مشکلات و چالش های جدیدی را نیز برای انسان به همراه داشته است. از مهمترین ارتباطاتی که یک انسان می تواند داشته باشد، ارتباط با اعضای خانواده است. خانواده ای که با بروز و ظهور فضای مجازی دستخوش تحولات و تهدیدات تازه ای شده است؛ از این رو بازشناسی و یافتن پاسخ این سوال که (مداخلات فضای مجازی در تضعیف بنیان خانواده اسلامی چگونه است) از ضروریترین و اصلی ترین تکلیف نگارنده بوده که ابتدا دو واژه فضای مجازی و خانواده تعریف لغوی و اصطلاحی می شود و سپس مداخلات منفی فضای مجازی بر زوجین و فرزندان که در نهایت منجر به تضعیف بنیان خانواده اسلامی می شود مورد بررسی و واکاوی قرار میگیرد.

۱- مفهوم شناسی

قبل از ورود به مبحث مداخلات فضای مجازی در تضعیف بنیان خانواده اسلامی، لازم است تا واژه های فضای مجازی و خانواده، تعریف گردد تا مطالعه کنندگان دیدگاه درستی نسبت به واژگان اصلی تحقیق داشته باشند؛ بنابراین نگارنده ابتدا به تعریف واژگان اصلی می پردازد:

۱-۱- مفهوم واژه فضای مجازی

فضا در لغت به معنای مکان فراخ^۱ زمین وسیع^۲ میدان و عرصه^۳ و واژه مجازی به معنای غیرحقیقی^۴ است. مجازی در مورد کلمه ای استعمال می شود که در غیر معنی حقیقی اش به کار می رود و آن معنی از جهت

۱- عمید، فرهنگ فارسی، ج ۲، ص ۱۰۳۸

۲- معین، فرهنگ فارسی معین، ج ۲، ص ۱۳۵۰

۳- دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۲۳، ص ۲۴۹

۴- همان، ج ۲۳، ص ۴۷۶

مناسبتی که با معنی اصلی دارد، استفاده می شود. مجازی به معنای ضد حقیقت^۱ نیز می باشد. بنابراین فضای مجازی، مکان غیرحقیقی و عرصه ای غیرواقعی است. فضا در مفهوم موجود خویش به تنهایی هیچ ویژگی خاصی را مطرح نمی کند ولی به محض آن که یک گروه انسانی فعالیت را در مکانی مطرح کند، معنای نمادین فضا پدیدار می شود. زمانی که فضا بستری برای بیان فعالیت و رفتارهای انسانی می گردد، محلی برای تخیل و واقعیت است.^۲

فضای مجازی بدون در نظر گرفتن بُعد زمان و مکان، فضای تعامل های اجتماعی میان فرهنگ های گوناگون از طریق فناوری های نوین است.^۳ در حقیقت استعاره ای برای فعالیت رایانه ها، شبکه های کابلی و سیر تکنولوژی های الکترونیکی - ارتباطاتی است.^۴ فضای مجازی به معنای کاربرد اینترنت در ابعاد فرهنگی، فنی و اجتماعی نیز تعریف می شود؛ اما می تواند محل مراجعه فرد با هر هدفی باشد^۵ و فارغ از قلمرو جغرافیایی، امکان ارتباط کاربران به مثابه سوژه را فراهم می کند و عرصه ای برای کنش ارتباطی فراقلمرویی است که در آن نمادها، متن، زبان و تصویر مستلزم نشانه شناسی و تحلیل متنی یا بینامتنی است.^۶

۱-۲- معنانشناسی واژه خانواده

خانواده به معنای دودمان^۷ اسره، عائله^۸ خاندان^۹ تبار^{۱۰} و همچنین به معنای فامیل^{۱۱} اهل بیت، مجموعه خویشاوندان و تیره^{۱۲} آمده است. با شکل گیری خانواده در فرهنگ های مختلف به گونه های متفاوت و پاشیدن بنیان خانواده با حوادثی نظیر فوت همسر، طلاق و انتقال به وضعیت تک همسری یا توقف رابطه جنسی به دلایلی مانند نقص عضو، بیماری و... نمی توان تعریف دقیقی از خانواده ارائه داد و تعاریف ارائه شده از خانواده معمولاً با

۱- معین، فرهنگ فارسی معین، ج ۲، ص ۱۳۵۰، عمید، فرهنگ فارسی، ج ۲، ص ۱۲۳۸

۲- حبیبی، چگونگی الگو پذیری و تجدید سازمان استخوان بندی محله، ص ۳۲

۳- خانیکی، بابایی، تاثیر ساز و کارهای ارتباطی اینترنت بر الگوی تعامل کنشگران فضای سایبر ایران، ص ۷۸

۴- بارکر، مطالعات فرهنگی، ص ۷۸۹

۵- سیف پور، زندگی دوم در فضای مجازی، تغییر در سبک زندگی جوانان، ص ۶

۶- دالگران، جامعه مدنی و رسانه های گروهی، ترجمه مهدی شفقی، ص ۸۳

۷- دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۲۳، ص ۱۴۱

۸- سعیدی، فرهنگ تاج المعاجم، ص ۳۱۲

۹- معین، فرهنگ فارسی معین، ج ۲، ص ۹۸۲، قرشی، قاموس قران، ج ۱، ص ۱۳۵

۱۰- دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۲۳، ص ۱۴۱، حسینی دشتی، معارف و معاریف، ج ۳، ص ۲۳

۱۱- عمید، فرهنگ فارسی، ج ۲، ص ۷۱۸

۱۲- معین، فرهنگ فارسی معین، ج ۲، ص ۲۹۹

زوجین به صورت مجزا و هم روابط فرزندان با والدین اثر گذار باشد. فضای مجازی و استفاده نادرست آن گاهی منجر به بی توجهی زوجین به نیازهای عاطفی و روانی یکدیگر شده که به مرور بر روابط آنان تاثیر منفی می گذارد؛ گاهی موجب تغییر در سبک زندگی آنان می گردد. گاهی نیز موجب افزایش بد بینی زوجین نسبت به هم و از بین رفتن اعتماد طرفین به یکدیگر می شود. استفاده غلط از فضای مجازی گاها موجب شکل گیری روابط نامشروع، تنوع گرایی در روابط جنسی و خیانت به همسر می گردد که عامل مهمی در طلاق و تضعیف بنیان خانواده به شمار می رود. استفاده بیش از حد از اینترنت و شبکه های اجتماعی، موجب اعتیاد اینترنتی و انحرافات اخلاقی چون هرزه نگاری و هرزه بینی می شود که ابتدا منجر به طلاق عاطفی بین زن و شوهر گردیده و در موارد حاد تر به فروپاشی بنیان خانواده می انجامد. عدم آگاهی خانواده ها از پیامدهای منفی فضای مجازی، فرزندان را هم در معرض خطر و آسیب های جدی قرار داده است. استفاده نادرست و بیش از اندازه فرزندان از فضای مجازی باعث می شود که آنان در مقابل ارزش های جامعه احساس تعارض و بیگانگی کنند. وقت گذرانی بیش از حد در فضای مجازی، باعث دوری فرزندان به خصوص نوجوانان و جوانان از فضای حقیقی و تعاملات اجتماعی می شود که در شکل گیری و هویت بخشی آنان تاثیر منفی بر جای می گذارد. رشد فناوری و شبکه های مجازی موجب شکاف بین نسل ها و دوری فرزندان از والدین در فضای حقیقی شده و آنان را به سمت افسردگی و انزوا طلبی سوق می دهد. وجود فضای حاکم بر فضای مجازی که نشأت گرفته از تفکر غرب است، موجب انحرافات اخلاقی و جنسی فرزندان شده و هرزه نگاری و هرزه بینی را در بین آنان گسترش می دهد که بی توجهی به این مساله هم موجب نابودی فرد در خانواده شده و هم جامعه را در معرض فساد قرار خواهد داد.

آگاهی خانواده ها از اثرات سوء فضای مجازی موجب می شود که نظارت صحیحی بر نوع استفاده از این فضا صورت پذیرد. نظارت و توجهی که هم روابط زوجین را از خطرات و آسیب ها حفظ کند و هم فرزندان را در کانون گرم خانواده به تعالی و رشد برساند.

فهرست منابع

۱. قرآن، ترجمه حسین انصاریان، قم، اسوه، ۱۳۸۳
۲. آمدی، عبدالواحد، تصنیف غررالحکم و درر الکلم قم، دفتر تبلیغات حوزه علمیه، ۱۳۶۶
۳. بارکر، کریس؛ مطالعات فرهنگی، ترجمه مهدی فرجی و نفیسه حمیدی، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تهران، ۱۳۹۱
۴. حسینی دشتی، مصطفی، معارف و معاریف، تهران، آرایه، چاپ اول، ۱۳۸۵
۵. خان محمدی، کریم، شاملی، علی اکبر، اخلاق در شبکه های اجتماعی، قم، انتشارات پژوهشکده باقرالعلوم، چاپ سوم، ۱۴۰۰
۶. دالگران، پیتر؛ جامعه مدنی و رسانه های گروهی، ترجمه مهدی شفقی، سروش، تهران، ۱۳۸۹
۷. دهخدا، علی اکبر؛ لغت نامه دهخدا، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۷۳
۸. رحیمی، محمد، پایان نامه عوامل اجتماعی موثر بر شکاف نسلی، تهران، ۱۳۹۰
۹. ساروخانی، باقر؛ مقدمه ای بر جامعه شناسی خانواده، انتشارات سروش، تهران، ۱۳۷۰
۱۰. سالاری فر، محمدرضا؛ خانواده در نگرش اسلام و روانشناسی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی و دانشگاهی، تهران، ۱۳۸۴
۱۱. سعیدی، سعید؛ فرهنگ تاج المعاجم، نشر ادیان، قم، ۱۳۸۵
۱۲. سیاح طاهری و همکاران، محمد حسین، حقیقت مجازی، تهران، مرکز ملی فضای مجازی، بی تا
۱۳. سیف پور، رضا؛ زندگی دوم در فضای مجازی تغییر در سبک زندگی جوانان، مجموعه مقالات همایش تربیت اسلامی و فضای مجازی: چالش ها و راه کار، ستاد همکاری های حوزه های علمیه و آموزش و پرورش، قم، ۱۳۹۳
۱۴. شریفی، احمد حسین، سبک زندگی اسلامی ایرانی، تهران، صدرا، ۱۳۹۴

۱۵. شیخ صدوق ، الخصال ، مصحح علی اکبر غفاری، قم ، جامعه مدرسین، چاپ اول، ۱۳۶۲
۱۶. عمید، حسن؛ فرهنگ فارسی، انتشارات پیام آزادی تهران، ۱۳۸۹
۱۷. قرائتی، محسن ،سیمای خانواده در قران ،تهران، انتشارات درس هایی از قران، چاپ دوم، ۱۳۹۸
۱۸. قرشی، علی اکبر؛ قاموس قران، دارالکتب الاسلامیه، قم، ۱۳۸۴
۱۹. گیدنز، آنتونی؛ پیامدهای مدرنیست، ترجمه محسن ثلاثی، نشر توتیا، تهران، ۱۳۷۶
۲۰. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، بیروت، دار الاحیاء التراث العربی ، چاپ دوم، ۱۴۰۳ ق
۲۱. محدث نوری ، مستدرک الوسائل، قم ، موسسه آل البيت، ج ۱۴، چاپ دوم، ۱۳۶۸
۲۲. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، انتشارات دبیر، تهران، ۱۳۸۱
۲۳. ویسی، غلامرضا؛ آسیب شناسی خانواده، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۹
۲۴. یانگ ، کیمبرلی، آبرئو، کریستیانو ، اعتیاد اینترنتی کتاب راهنما برای ارزیابی و درمان ، ترجمه فاطمه وحدت نیا، تهران، آسیم، ۱۳۹۱
۲۵. مقالات
۲۶. برقی، رسول، مستانه، یدالله ، تاثیر فضای مجازی بر تربیت اسلامی دانش آموزان، ره آورد نور، شماره ۳۵، ۱۳۹۶
۲۷. بشیر، حسن ، افراسیابی، محمد صادق، شبکه های اجتماعی اینترنتی و سبک زندگی جوانان، مرکز تحقیقات فرهنگی، سال پنجم، شماره اول، ۱۳۹۱
۲۸. بهادری ، مریم، ملکیان، نازنین، هاشم زهی، نوروز، ارتباط فضای مجازی و طلاق عاطفی همسران ، پژوهش های جامعه شناختی، سال پانزدهم، شماره ۲، ۱۴۰۰
۲۹. بیدی ، فاطمه ، شریفی نیا ، محمد حسین ، حاتمی، محمد ، تاثیر فضای مجازی بر سبک زندگی، ۱۳۹۶
۳۰. حاج محمدی، فرشته ، حاج محمدی ، سمیرا ، تاثیرات اخلاقی استفاده از فضای مجازی بر پیوند زناشویی و روابط فرزندان در خانواده، فصلنامه علمی ترویجی در حوزه اخلاق، سال هفتم، شماره ۲۸، ۱۳۹۶
۳۱. حبیبی، محسن، چگونگی الگو پذیری و تجدید سازمان استخوان بندی محله، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۱۳، ۱۳۸۲
۳۲. حداد رنجبر ، سمیه ، احمدی پور، طاهره ، هویت یابی و ابعاد آن در جریان استفاده از فضای مجازی بین دانشجویان، کنگره ملی فضای مجازی و آسیب های اجتماعی نو پدید، ۱۳۹۱

۳۳. حیدری، حسین، مطالعه جامعه شناختی تاثیر شبکه های اجتماعی مجازی بر روابط بین زوجین، فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی و فرهنگی، شماره ۲، ۱۳۹۸
۳۴. خانیکی، هادی، بابایی، محمود، تأثیر ساز و کارهای ارتباطی اینترنت بر الگوی تعامل کنشگران فضای سایبر ایران، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۱۹، ۱۳۹۱
۳۵. خوش اخلاق، حسن، محمدی، ابراهیم، جلالی، الهه، بررسی کیفی تاثیرات حضور در شبکه های مجازی بر روابط بین فردی، سبک زندگی و ارزش های فرهنگی و اخلاقی زوجین، مجله پیشرفت های نوین در روانشناسی، شماره ۳۷، ۱۴۰۰
۳۶. رحیمی، محمد، شکریگی، عالییه، ساروخانی، باقر، حضرتی صومعه، زهرا، بررسی جامعه شناختی رابطه شبکه های اجتماعی مجازی و تغییرات جاری در روابط زناشویی زوجین، فصلنامه جامعه شناسی ایران، سال ۱۸، شماره ۴، ۱۳۹۵
۳۷. سپاهی سیب، زیتون، رونجه، رقیه، صفری، مریم، بررسی فضای مجازی و اثرات آسیب آن بر خانواده ها، همایش بین المللی معلمان برتر، بی تا
۳۸. شجاعی، محمد صادق، روانشناسی و آسیب شناسی اینترنت، نشریه روانشناسی و دین، سال اول، شماره ۱، ۱۳۸۷
۳۹. شجاعی جشقانی، ریحانه، احمدی، سید احمد، جزایری، رضوان، اعتمادی، عذرا، شناسایی و مقایسه آسیب های برآمده از فضای مجازی در روابط بین زوجین، فصلنامه فرهنگی تربیتی زنان و خانواده، سال سیزدهم، شماره ۴۳، ۱۳۹۷
۴۰. شکریگی، عالییه، بررسی جامعه شناختی رابطه مصرف شبکه های اجتماعی مجازی و ظهور تحولات در روابط زناشویی زوجین، فصلنامه جامعه شناسی ایران، شماره ۲، ۱۳۹۶
۴۱. طارمی، محمد حسین، فضای سایبر آسیب ها و مخاطرات، فصل نامه ره آورد نور، شماره ۲۲، ۱۳۸۷
۴۲. طباطبایی شوریجه، مهرداد و همکاران، پیش بینی تنوع طلبی جنسی بر اساس هیجان خواهی، مجله علوم روانشناختی، شماره ۱۰۵، ۱۴۰۰
۴۳. عسکری، عشرت، آسیب شناسی فضای مجازی در تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان، همایش ملی روانشناسی تعلیم و تربیت و سبک زندگی، بی تا
۴۴. مقدسی، لعیا، تاثیر فضای مجازی بر روابط عاطفی زوجین، فصلنامه یافته های مطالعات زنان، سال اول، شماره اول، ۱۴۰۳
۴۵. موسوی، سید کمال الدین، موسوی، سید علی، تحلیل رابطه میان الگوی استفاده از تلفن همراه و اعتماد متقابل زناشویی، مجله جامعه شناسی ایران، شماره ۳، ۱۳۹۲
۴۶. یزدانی، عباس، حقیقتیان، منصور، کشاورز، حمید، تحلیلی بر کیفیت زندگی زنان دچار طلاق عاطفی، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، شماره ۲، ۱۳۹۲

۴۷. سامانه ملی ازدواج مشاوره آموزش خدمات وزارت ورزش و جوانان، hamrah.msy.gov.ir
۴۸. سایت راسخون ، rasekhoon.net
۴۹. عزیزی معین ،مرضیه ، روان شناس بالینی ، پایگاه خبری روانشناسی و بهداشت و روان میگنا